

VSESTRANSKO DELOVANJE UČITELJA MIHE ZEGE (1852–1919) NA KANALSKEM

ROBERT DEVETAK
magister zgodovine
devetak.robert@gmail.com

Razvoj in napredek lokalnega okolja je v preteklosti velikokrat ležal na plečih posameznikov, ki so s svojo prisotnostjo, delovanjem in prizadevanji dosegli številne spremembe. Na Kanalskem je bilo tovrstnih osebnosti v obdobju Avstro-Ogrske več. Ena izmed njih je bil Miha Zega, ki je s svojim delovanjem pomembno vplival na razvoj Kanala in njegove okolice v zadnji četrtini 19. in začetku 20. stoletja. Po izobrazbi in osnovnem poklicu je bil učitelj, a se je v svojem preko 40-letnem obdobju, ki ga je preživel v Kanalu, uspel uveljaviti na številnih področjih in postal najpomembnejša javna osebnost sodnega okraja Kanal v času pred prvo svetovno vojno. Do sedaj razen krajšega zapisa v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu*¹ in posameznih omemb njegovo življenje in delovanje še ni bilo predmet raziskav, zato je ne glede na pomen v veliki meri izginil iz kolektivnega spomina kanalskega prebivalstva, za razliko od nekaterih drugih pomembnih javnih osebnosti s tega območja. Pričujoč članek poskuša vsaj deloma odstreti njegovo življenjsko zgodbo.

Miha Zega se je rodil 25. septembra 1852 v Skopem očetu Mihaelu, trgovcu, in materi Marijani Budin.² Po končani osnovni šoli v rojstni vasi je šolanje nadaljeval v Gorici na realki in za tem še na učiteljski, kjer se je izobrazil za osnovnošolskega učitelja. Pred nastopom učiteljske službe je dve leti obiskoval kmetijsko šolo v Gorici ter leta 1869 napravil zrelostni in leta

1872 usposobljenostni izpit.³ K njegovemu osebnostnemu in intelektualnemu razvoju je morda pripomogla čitalnica za kmete in rokodelce, ki je v Skopem pričela delovati 23. septembra 1867.⁴ Poleg tega je nanj močno vplival tudi narodni buditelj Karel Lavrič, ki je zagovarjal učenje in uporabo slovenskega jezika v upravi ter vzpodbujal narodno zavest. Bil je med najzaslužnejšimi za širjenje čitalniškega gibanja na Goriškem.⁵ Z njim je bila povezana Zegova prva zaposlitev. Med letoma 1870 in 1871 je bil zaposlen kot tajnik v Lavričevi odvetniški pisarni v Gorici. Svoje sodelovanje z Lavričem je opisal v članku z naslovom Spomini na ranjkega dr. K. Lavriča, ki ga je 1. novembra 1906 ob 40. obletnici Lavričeve smrti objavil časopis *Soča*. O njem je zapisal: »Rad bi bil ostal še pri njem, toda odzvati sem se moral vabilu in odšel sem na svojo prvo podučiteljsko službo v Kanal in mesečno plačo 17 ½ gld. Kakor vsem dijakom je, bil je tudi meni pravi ljubeznivi oče, in oči so se mi solzile, ko sem se poslovil od njega.«⁶

Kanal je bil ob prihodu Zege na učiteljsko mesto trg z okoli 500 prebivalci, središče sodnega okraja Kanal, sedež dekanata, davčnega urada notariata in okrajnega sodišča. Večina prebivalstva trga se je ukvarjala z obrtjo in trgovino, okolica pa je bila izrazito ruralna. Višji sloj prebivalstva so še v sredini 60. let 19. stoletja predstavljali Nemci in Furlani, ki so bili nosilci gospodarske, upravne in kulturne moči. Skupaj so v začetku 70. let 19. stoletja šteli okoli 40 %

1 Marušič, Zega Miha. *Primorski slovenski biografski leksikon IV.* (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1991–1994, str. 333.

2 ACAG, *Matricole parrocchie Slovene, Matrimoni, Canale, 1835–1921.*

3 *Učiteljski tovariš*, 30. 4. 1919, št. 18.

4 Marušič, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*, str. 168.

5 Marušič, *Lavrič Karel*, str. 255–259.

6 Zega, *Spomini na ranjkega dr. K. Lavriča*, str. 76.

prebivalstva trga.⁷ Raba italijanskega in nemškega jezika je vplivala na slovensko prebivalstvo trga in bližnje okolice, ki je zavračala rabo slovenskega jezika v javnem prostoru.⁸ Narodnostne in jezikovne razmere so se pričele spreminjati konec 60. let 19. stoletja. Ravno šola je bila eden izmed pomembnejših dejavnikov, ki so v naslednjih letih in desetletjih pripomogli k spremembi odnosa večinskega prebivalstva do slovenskega jezika. Zega je z izjemo leta 1874, ko je bil začasno nameščen v Ajdovščini, opravljal delo učitelja v Kanalu vse do upokojitve 15. julija 1899, ki je bila posledica slabega zdravja. Med letoma 1884 in 1899 je deloval kot nadučitelj in vodja šole.⁹ Poleg tega je bil ob koncu 19. in v prvih letih 20. stoletja član okrajnega šolskega sveta in njegov zastopnik za sodni okraj Kanal.¹⁰ Svoje učence je Zega navduševal za kulturno udejstvovanje v narodni čitalnici in ostalih društvih. Poučeval jih je o novih metodah sadjarstva. Na svojem vrtu je zanje organiziral praktični pouk o cepljenju dreves.¹¹ Za kanalsko šolo so leta 1882 v *Soči* zapisali: »*kanalski dijaki tako dobro izhajajo (iz šole), ali pa morda tudi tukajšnji učitelji k temu kaj pripomorejo s tem, da dobro učijo, mladini um bistrijo in ji veselje do učenja v mlada srca vcepljajo.*«¹²

Ob njegovem prihodu na Kanalsko sta v okraju delovali le dve šoli, zaradi česar je bila izobrazba prebivalstva na nizki stopnji. Neizobrazbenost in nepismenost sta veliko pripomogli k slabemu odzivu na spreminjajoče se gospodarske razmere in različne krize, ki so kanalski okraj v drugi polovici 19. stoletja prizadele v večji meri kot preostale dele dežele. Šele v 80. letih 19. stoletja je prišlo do pospešenega ustanavljanja šol, ki so pokrile celotno področje okraja. Pri širitvi šol je imel pomembno vlogo Zega, ki je večkrat apeliral na deželno in državno oblast, da je potrdila

in finančno podprla njihovo ustanovitev.¹³

Poleg šole je pomembno vlogo pri narodnostnem in kulturnem razvoju Kanala imela narodna čitalnica, katere pravila je cesarsko namestništvo v Trst potrdilo 7. novembra 1867.¹⁴ Po obnovitvi ustavnega življenja v državi leta 1860 so čitalnice predstavljale najpomembnejši prostor kulturno-političnega in narodnega delovanja Slovencev.¹⁵ V 60. letih 19. stoletja so neposredno utrjevale slovensko politično misel in nacionalno zavednost in s svojim delovanjem prodirale v lokalne skupnosti. Njihov glavni namen je bilo utrjevanje in širjenje narodne zavesti, odigrale pa so tudi pomembno vlogo na področju razvoja slovenskega jezika in izobraževanja. Kasneje se je delovanje usmerilo še na politično in gospodarsko področje. Ustanovljale so se tako v večjih slovenskih krajih kot tudi v nekaterih vaseh.¹⁶ Ob prihodu v Kanal se je Zega včlanil v narodno čitalnico in v naslednjih letih pripomogel k njenemu razvoju, uspehu in k pomembnim spremembam na različnih področjih. Skupaj z Josipom Kocijančičem, brati Leban (Anton, Avgust Armin in Janko) in še nekaterimi drugimi domačini je v 70. letih 19. stoletja predstavljal mlado, zagnano skupino, ki se je uspela pomembno uveljaviti pri delovanju čitalnice in je pripomogla k številnim spremembam na kulturnem in jezikovnem področju v Kanalu. Ustanovitev narodne čitalnice je pomenila mejnik v prizadevanjih za izboljšanje položaja slovenskega jezika in kulture v Kanalu in njegovi okolici. Glavni namen čitalnice je bila mobilizacija kanalskih prebivalcev, tako moških kot žensk, da so se vključili v proces oblikovanja nacionalne pripadnosti.¹⁷ Do konca 70. let 19. stoletja je čitalnici s poudarjanjem povezav z ostalimi slovanskimi narodi, pesmimi s sloven-

7 Czoernig, *Görz Oesterreich's Nizza: nebst einer Darstellung des Landes Görz und Gradisca*, str. 57.

8 *Kmetijske in rokodelske novice*, 18. 04. 1866, št. 16, str. 129.

9 Verč, *Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu*, str. 34–35.

10 *Ročni kašipot po Goriškem in Gradiščanskem za leto 1901*, str. 46.

11 Verč, *Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu*, str. 35.

12 *Soča*, 13. 10. 1882, št. 41.

13 Primer: Verč, *Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu*, str. 34–35.

14 Devetak, *Narodna čitalnica v Kanalu (1867–1927)*, str. 30–40.

15 Matič, *Čitalnice, »valilnice« slovenskih kulturnih ustanov*, str. 25.

16 Marušič, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*, str. 158–178.

17 *Domovina*, 15. 5. 1868, št. 20. »Tedad postavljena si na nogo kanalska čitalnica! le glej, da boš vredna tvojega imena, da boš pravi jez proti poitalijančevanju in hram domače vednosti in omike.«

sko in slovansko vsebino uspelo doseči številne spremembe na področju izobrazbe in rabe slovenskega jezika v javnem prostoru, poleg tega je pripomogla k (pre)oblikovanju narodnostne podobe Kanala. Če so v 60. letih 19. stoletja v časopisju pisali, da je v Kanalu prevladoval furlanski in deloma nemški vpliv in je Czoernig leta 1872 pisal o »200 Furlanib«¹⁸ v kraju, je popis prebivalstva iz leta 1880 pokazal drugačno sliko. Iz njega je razvidno, da je od skupno 507 prebivalcev Kanala italijanski jezik izbralo samo devet, nemškega pa štirje. Za slovensko govoreče prebivalce trga se je tako opredelilo več kot 97 % vseh popisanih.¹⁹

Zega je skupaj s Kocijančičem prevzel vodenje pevskih zborov in se hitro vključil in uveljavil tudi v vodstvenih strukturah čitalnice. Kot zborovodja je deloval skoraj tri desetletja. V drugi polovici 70. let 19. stoletja je opravljal delo tajnika in med letoma 1877 in 1879 nadomeščal dr. Andreja Lisjaka, ki je odšel na služenje v Bosno in Hercegovino, na predsedniškem mestu.²⁰ Kulturno in narodno udejstvovanje je v prvem desetletju delovanja doseglo vrhunec v času njegovega prvega predsedovanja, 15. aprila 1877 s koncertno besedo.²¹ Med letoma 1887 in 1893 je vnovič predsedoval čitalnici in ostal viden član vse do prve svetovne vojne. V času njegovega drugega predsedovanja se je čitalnica soočala s pomanjkanjem članov in nedelovanjem. Razlog za to gre iskati v spremembah na jezikovnem in narodnostnem področju, smrti več pomembnih članov čitalnice konec 70. in v začetku 80. let ter v gospodarski krizi, s katero se je okraj soočal v zadnji četrtini 19. stoletja. Da bi zopet zagnali delovanje čitalnice, so leta 1886 nekateri člani dali pobudo za ustanovitev moške podružnice

Družbe svetega Cirila in Metoda.²² Ta narodno-obrambna organizacija je zavzemala pomembno mesto med prizadevanji Slovencev, da bi zavrla vse intenzivnejšo germanizacijo in italijanizacijo obmejnih prostorov. Z ustanavljanjem zasebnih vrtcev in šol na narodnostno najbolj ogroženih področjih slovenskega ozemlja je skušala popraviti krivice uradne šolske politike, ki ponekod kljub zadostnemu številu slovenskega prebivalstva ni predvidela šol v slovenskem jeziku. Tržaško namestništvo je kanalsko podružnico potrdilo 23. februarja 1888 in na prvem občnem zboru je bil za predsednika izvoljen Zega.²³ Podobno kot narodna čitalnica je podružnica v 90. letih 19. stoletja doživela krizo in se soočala s pomanjkanjem članstva. Nov zagon je dobila po letu 1908, kar bi lahko povezali z razcepom znotraj vodstva organizacije leto prej.²⁴ V družbi so glavno besedo dobili predstavniki liberalnih krogov, katoliška stran pa je iz nje izstopila in leta 1910 ustanovila lastno narodnoobrambno društvo Slovenska straža.²⁵ Podružnice so po politični ločitvi v veliko primerih postale »izpostave« liberalnega tabora, s čimer je Narodno napredna stranka (NNS) širila svoj vpliv predvsem na podeželje.²⁶ Leta 1911 je dopisnik v *Soči* predlagal, da bi se pod okriljem kanalske podružnice povezala vsa liberalna društva v okraju, a ni dobil podpore.²⁷ Zega je ostal predsednik kanalske podružnice vse do leta 1909, ko je ta pričela podpirati liberalni politični tabor v okraju.²⁸ Tudi po prenehanju predsedniškega mandata v narodni čitalnici je ostal njen pomemben član še več nadaljnjih let. Na slavnosti ob 35. obletnici delovanja čitalnice, ki so jo označili za »prekrasen narodni praznik, kakoršnega ni videl ne le Kanal, marveč redko kateri trg na Slovenskem«²⁹ mu je pripadla osrednja vloga govor-

18 Czoernig, *Görz Oesterreich's Nizza: nebst einer Darstellung des Landes Görz und Gradisca*, str. 57.

19 *Poseben krajevni imenik za Primorje*, str. 8.

20 ASGO, *Capitanatto distrettuale di Gorizia*, b. 15, f. 118, d. 3558.

21 *Soča*, 20. 4. 1877, št. 16. Privabila je »iz različnih krajev Goriškega mnogo gostov, mej katerimi smo zapazili precejšno število Tolmincev, nekoliko Goričanov in Vipavcev. Mnogo smo pričakovali, a še več dočakali. Kaj tako dovršenega se ne vidi usak dan in povsod. Nič ne pretiram, če trdimi da takega koncerta ne morete niti v Gorici z lastnimi močmi napraviti, niti ga ne morejo napraviti tam v beli Ljubljani.«

22 *Soča*, 24. 9. 1886, št. 39.

23 Vovko, *Stare podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Goriškem v letih 1885–1918*, str. 67–79.

24 *Soča*, 01. 8. 1908, št. 90.

25 Vovko, *Stare podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda na Goriškem v letih 1885–1918*, str. 67.

26 Vovko, *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*, str. 11.

27 *Soča*, 28. 1. 1911, št. 12.

28 Vovko, *Stare podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda na Goriškem v letih 1885–1918*, str. 79.

29 *Soča*, 10. 9. 1902, št. 98.

Razglednica Kanala iz obdobja pred prvo svetovno vojno z upodobitvijo osnovne šole in železniške postaje (Fototeka Goriškega muzeja).

nika. Poleg tega je kulturni program odprl moški pevski zbor kanalske čitalnice, ki je pod vodstvom župana Zege zapel njegovo O ti moj dom. Na prireditvi je poleg kanalske čitalnice sodelovalo še 19 gostujočih društev.³⁰ To je bil daleč največji in najpomembnejši kulturni dogodek v Kanalu, ki je hkrati nosil tudi pomembno narodno sporočilo. K sodelovanju na proslavi so povabili kulturna društva iz celotne dežele, s čimer so želeli doseči prikaz narodne in kulturne povezanosti Slovencev. V naslednjih letih se je Zega verjetno zaradi političnih sporov in svojega odhoda v katoliški politični tabor nekoliko odmaknil od narodne čitalnice, ki je po letu 1908 postala osrednje liberalno društvo na Kanalskem.³¹ Vseeno pa je ostal njen član vse do prve svetovne vojne. Ko je leta 1913 čitalnica obeležila 35-letnico smrti Josipa Kocijančiča, je osrednji govor pripadel Zegi.³² Kot organizator petja in skladatelj pesmi z narodno in versko vsebino se je uveljavil širše na Goriškem. Med letoma 1875 in 1879 je deloval v odboru pevskega društva *Slavec* v Gorici. Vodil je združene pevske zборе na »narodnem slavju« v Tolminu septembra 1906, kjer so zapeli tudi nje-

govo skladbo Ali ste nas čuli?.³³ Med njegovimi bolj poznanimi skladbami izstopata še Raduj se, nebeška kraljica, Mi smo mi in že omenjeni O ti moj dom.³⁴

Na političnem področju se je Zega najprej uveljavil v lokalni upravi. Kot občinski odbornik je bil prvič izvoljen leta 1879, to funkcijo je nato brez prekinitve opravljal vse do leta 1906.³⁵ Leta 1898 je na županskem stolu nasledil Andreja Draščka, ki je umrl novembra 1897. Iz zapisnikov občinskih sej je razvidno, da je bil Zega eden izmed najdejavnejših odbornikov. Bil je član zdravniškega, gospodarskega, finančnega in stavbnega odseka, v okviru katerih je predlagal številne ukrepe.³⁶ Poleg tega je bil predstavnik Zveze slovenskih in istrsko-hrvatskih županov na področju Goriške.³⁷ V času njegovega županovanja se je pričela gradnja bohinjske železnice, za katero si je Zega zelo prizadeval. V podporo izgradnji je 24. julija 1898 v Kanalu organiziral velik shod, kjer so sprejeli posebno resolucijo.³⁸ Podal

30 *Soča*, 3. 9. 1902, št. 96.

31 *Soča*, 5. 9. 1907, št. 100.

32 *Novi akordi*, l. 1913, št. 5/6, str. 56.

33 Marušič, *Zega Miha*, str. 333.

34 *Učiteljski tovariš*, 30. 4. 1919, št. 18.

35 *Kanal ob Soči*, str. 65–71.

36 PANG 37, Občina Kanal, t. e. 1, a. e. 1.

37 *Kmetijske in rokodelske novice*, 8. 6. 1900, št. 23, str. 214. Sedež je imela v Ljubljani, njen predsednik pa je bil ljubljanski župan Ivan Hribar.

38 *Soča*, 2. 8. 1898, št. 61.

je predlog o izgradnji kanalske železniške postaje na levem bregu Soče, s čimer bi proga potekala neposredno ob naselju in skozi njega, a komisija njegovega predloga ni upoštevala, postajo so zgradili v bližini Gorenje vasi na desnem bregu Soče.³⁹ Zavedal se je tudi neposrednih ekonomskih koristi, ki jih je izgradnja prinesla lokalnemu prebivalstvu, katero je zaradi slabih kmetijskih letin in prevelike navezanosti na kmetijstvo v veliko primerih živelo v slabih razmerah. Občinska uprava si je v času gradnje uspešno prizadevala za odprtje novih gostišč, trgovin, prenočišč in obrtnih dejavnosti, ki so izboljšale gospodarske razmere in življenjski standard prebivalstva. Na naslednjih županskih volitvah ob koncu leta 1902 ni bil ponovno izvoljen, nadomestil ga je Anton Križnič.⁴⁰

Že v 80. letih 19. stoletja se je Zega vključil tudi v deželno politiko. Bil je član političnega društva Soča in v drugi polovici 90. let odbornik in namestnik predsednika.⁴¹ Po prelomu v slovenskem političnem taboru na Goriškem leta 1899, iz katerega sta izšli Narodno napredna stranka in Sloga (Od leta 1907 dalje Slovenska ljudska stranka za Goriško (SLS)), se je Zega vključil v prvo in aktivno deloval v liberalnem taboru. Stranka ga je na deželnozborskih volitvah leta 1901 postavila za poslanskega kandidata v kmečki kuriji (volilni okraj Gorica-okolica). NNS je v svojem glasilu *Soča* v predvolilnem času izpostavljala njegove zasluge pri županovanju in pri razvoju kmetijstva. »Kandidata narodno - napredne stranke za goriško okolico sta kanalski župan Zega in ajdovski župan (Anton) Lokar, oba moža, neodvisna, ki se pečata s kmetijo in obrtjo ter kot župana in -ker sta v vedni dotiki z ljudstvom; temeljito poznata vse potrebe naše okolice. To sta dva- moža, do katerih se bodo mogli kmetje z zaupanjem obračati, ker jih bosta razumela, kaj hočejo in bosta mogla tudi kaj storiti za nje skupno z drugimi naprednimi poslanci.«⁴² Na volitvah Zega ni bil izvoljen, v volilnem okraju je zmago slavila Sloga s kandidatoma Ivanom Berbučem in Bla-

žem Grčo.⁴³ V naslednjih letih se je Zega pričel postopoma oddaljevati od NNS, ker se je stranka vse bolj usmerjala na mesta in trge ter se obenem oddaljevala od kmečkega okolja in volivcev, ki so v velikem delu dežele množično podpirali Slogo oz. Slovensko ljudsko stranko. Zega si je zelo prizadeval za razvoj podeželja in izboljšanje položaja kmečkega prebivalstva, kjer pa ni našel skupne besede z vodstvom NNS. Najširšo zasnovo in uspeh pri mobilizaciji večinsko kmečkih volivcev in podpori je imel katoliški tabor (Sloga, SLS), ki se je zavzel za uveljavitev katoliških načel na vseh področjih javnega in zasebnega življenja.⁴⁴ Organizacijsko ogrodje stranke so predstavljala okrajna politična, delavska in gospodarska društva, ki so prirejala shode in zborovanja ter skrbela za uveljavljanje strankarske politike na lokalni ravni.⁴⁵ V zadnjem desetletju pred razpadom monarhije je politični katolicizem s svojo učinkovito politično, gospodarsko in prosvetno organizacijo obvladoval slovenski politični prostor.⁴⁶ Ta širokopotezna in socialno angažirana politika katoliškega tabora je v največji meri škodila liberalnemu taboru, ki je deloval predvsem v mestih in trgih. NNS je imela svoje podpornike predvsem pri bogatejših slojih prebivalstva mest in vasi ter inteligenci. Njena društva niso imela tako široke zasnove kot katoliška, saj so se v največji meri usmerila na izobraženstvo, trgovce in obrtnike.⁴⁷ Del članstva NNS, predvsem učiteljev in kmetov, se ni strinjal s tovrstno politiko in si je želel pridobiti podporo kmečkega okolja in prebivalstva.⁴⁸ Poleti 1907 je prišlo do razkola in ustanovitve Agrarne stranke v Gorici. Njihovo geslo je bilo »kmet za kmeta, agrarci vkup za slogo naroda proti liberalcem in klerikalcem.«⁴⁹ Do njenega delovanja sta bila kri-

43 Melik, *Volitve na Slovenskem: 1861–1918*, str. 375.

44 Vodopivec, *O narodnem in političnem organiziranju (1848–1918)*, str. 51–52.

45 Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, str. 102.

46 Pelikan, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem*, str. 32.

47 Vodopivec, *Od Poblinove slovnice do samostojne države*, str. 117.

48 Tuma, *Iz mojega življenja: spomini, misli in izpovedi*, str. 428.

49 Gabršček, *Goriški Slovenci: narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*, knj. II, str. 251.

39 Gorica, 28. 7. 1900, št. 60.

40 PANG 37, Občina Kanal, t. e. 1, a. e. 1.

41 ASGO, Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, f. 98, d. 839.

42 *Soča*, 16. 11. 1901, št. 133.

tična oba največja slovenska politična tabora na Goriškem. SLS je, da bi zmanjšal pomen Agrarne stranke in preprečil odmik volivcev iz kmečkega okolja, poleti 1907 v več okrajih, predvsem tistih z izrazito kmečkim prebivalstvom, ustanovila več društev z imenom Kmetska zveza, med drugim tudi na Kanalskem.⁵⁰ Ustanovni shod političnega društva Kmetska zveza za kanalski sodni okraj je potekal 21. julija 1907 v Kanalu.⁵¹ Na Kanalskem je več kot uspešno konkurirala Agrarni stranki in je s številnimi shodi, ki so potekali v več krajih okrajja, uspela SLS zagotoviti še močnejši položaj. Poleg Sadjarskega in vinarskega društva je bila edina, ki je v svoje delovanje vključila celoten sodni okraj in ne le posameznih občin, in ravno njena širša zasnova je pripomogla k takšnemu uspehu nasproti Agrarni stranki in NNS.

Zega se je v Agrarno stranko vključil že v samem začetku in predsedoval ustanovnemu občnemu zboru 13. junija 1907.⁵² Vseeno pa je po vsej verjetnosti kmalu spoznal, da stranka ne bo uspela učinkovito delovati na podeželju in je že naslednje leto prestopil h Kmetski zvezi za kanalski okraj, katere gospodarski program mu je bil bližje od programa NNS ali Agrarne stranke. Posledično s tem je prešel tudi v tabor SLS, ki ga je na deželnozborskih volitvah leta 1908 določila za poslanskega kandidata v kmečki kuriji. To nam veliko pove o pomenu in položaju Zege, ki sta pripomogla, da je bil tako hitro po prihodu imenovan za kandidata, obenem pa se je SLS zavedala, da lahko z njegovimi kvalitetai le še pridobi moč na severno-goriškem prostoru. Prehod Zege, ki ga je Andrej Gaberšček označil za enega »*stebrov Napredne stranke v Kanalu*«,⁵³ iz liberalnega tabora v SLS je sprožil veliko polemik v časopisju in javnosti.⁵⁴ NNS je izgubila enega izmed po-

membnejših predstavnikov na Kanalskem in si s tem precej poslabšala svoj politični položaj v okraju. Politično dejavnost in mobilizacijo volivcev sta oba politična tabora v veliki meri izvajala preko različnih društev, v katerih je imel Zega vodilno ali pomembno vlogo. Večina teh društev je svoje delovanje usmerila v podporo katoliškemu taboru, ki si je s tem uspel zagotoviti politično prevlado v okraju. SLS je imela podporo večine gospodarskih društev, tudi najpomembnejšega – Sadjarskega in vinarskega društva za kanalski okraj, katerega predsednik je bil Zega. Zasluge in prepoznavnost, ki si jih je Zega pridobil s svojim delom, so pripomogle k njegovi dvakratni izvolitvi za poslanca kmečke kurije na deželnozborskih volitvah leta 1908 in 1909. Na prvih volitvah je nastopil s podporo Kmetske zveze, ki ga je stranki SLS predlagala za kandidata.⁵⁵ Na volitvah 4. marca 1908 je bil v parlament izvoljen skupaj z Antonom Klančičem in Ivanom Berbučem (oba SLS). Na naslednjih volitvah oktobra 1909 je bil izvoljen skupaj z Ivanom Berbučem in Mihaelom Mariničem (oba SLS).⁵⁶ Kot poslanec je nadaljeval s svojim delom in prizadevanji za gospodarski razvoj Kanalskega in ostalih delov dežele in si prizadeval predvsem za izgradnjo cestnega omrežja, infrastrukture (vodovodov, kanalizacije, šol), ustanavljanje novih društev, večjo navezavo na goriško kmetijsko društvo in za širjenje izobrazbe.⁵⁷ V deželnem parlamentu je deloval v šolskem in gospodarsko-tehničnem odseku.⁵⁸ Poslanski sedež je obdržal do deželnozborskih volitev, ki so potekale julija 1913. Na njih ni več kandidiral za vnovičen mandat, k čemur je morda pripomoglo njegovo vse slabše zdravstveno stanje. Zega je bil eden izmed štirih prebivalcev okrajja, ki so bili izvoljeni v goriški deželni zbor v obdobju Avstro-Ogrske.⁵⁹

50 AST, I. R. Luogotenenza società, b. 7, d. 1128. Zveza si je za glavne cilje zadala: *ustavni boj za politične pravice in gospodarsko blagostanje kmečkega stanu, b) vzbujanje, razširjevanje in uglobljenje stanovske zavesti v kmetih, c) obramba in uglobljenje krščanstva v kmetskem stanu.*

51 *Gorica*, 23. 7. 1907, št. 61.

52 Gabršček, *Goriški Slovenci: narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*, knj. II, str. 252.

53 Prav tam, str. 324.

54 *Soča*, 8. 2. 1908, št. 17. »Kdo bo torej volil Zego? Noben pameten volilec ga ne more voliti. .../ Potem pa,

kdo naj kaj veruje in zaupa človeku, ki je bil naprednjak ter je grmel proti klerikalcem, kar se je dalo. Pred 6 leti je ropotal proti klerikalcem, sedaj bi imel še več vzroka ropotati.«

55 *Gorica*, 28. 1. 1908, št. 8.

56 Melik, *Volitve na Slovenskem: 1861–1918*, str. 375.

57 *Gorica*, 29. 9. 1908, št. 78.

58 *Gorica*, 31. 12. 1909, št. 105.

59 Poleg njega so to bili še Anton Goriup (1812–1883) iz Kala nad Kanalom, Anton Križnič (1847–1926) iz Kanala in Franc Gorjup (1877–1946) iz Gorenje vasi.

Še pomembnejši od kulturnega in političnega udejstvovanja Zege je bil njegov prispevek h gospodarskemu razvoju Kanala in okraja. Poleg že omenjenega dela na tem področju v okviru šolstva in lokalne uprave je bila ključnega pomena njegova vloga pri različnih gospodarskih društvih. Na Kanalskem je bil glavni promotor gospodarskega napredka v okraju. Prav s svojim delovanjem je v veliki meri spremenil odnos kmetovalcev do modernega kmetovanja in jih uspel vsaj deloma pripraviti na vse večje spremembe, ki so bile posledica industrijske in tehnične revolucije ter vse bolj povezanega globalnega tržišča, ki je vplivalo tudi na Kanalsko. Deloval je kot zastopnik kmetijskega ministrstva za stanje poljskih pridelkov v kanalskem sodnem okraju,⁶⁰ na širšem območju pa najprej v c. k. kmetijski družbi in od leta 1905 v novoustanovljenem goriškem kmetijskem društvu. Član slednjega je postal oktobra 1905, avgusta naslednje leto pa je že deloval kot njegov odbornik.⁶¹ Deloval je v odsekih za živinorejo, vinogradništvo, sadjarstvo ter za kmetijski pouk in časopisje.⁶² V okviru kmetijskega društva se je zavzemal za organizacijo strokovnih predavanj in različnih razstav živine ter sadja, poseben poudarek je dajal tudi razvoju in podpori kmetijstva na Kanalskem. Spodbujal je tudi druge kanalske kmetovalce, naj se vključijo v obe organizaciji. Njihova zastopanost v c. kr. kmetijski družbi je bila z njihove strani v 80. in 90. letih 19. stoletja šibka.⁶³ Kasneje se je v goriško kmetijsko društvo včlanilo več kmetovalcev iz okraja. Junija 1910 se je Zega zaradi slabega zdravja odpovedal odborniški funkciji v goriškem kmetijskem društvu, a je še naprej ostal aktiven član društva.⁶⁴

Bil je ustanovitelj, član in podpornik več gospodarskih društev, ki so se na njegovo pobudo

ustanovljala v vseh predelih kanalskega okraja v 90. letih 19. in v začetku 20. stoletja. Strokovna predavanja, razstave sadja in goveda ter srečanja v okraju je pripravljala tako samostojno kot v okviru društev in politične stranke. Društva, katerih pobudnik je bil, so nastala kot odgovor in ukrep proti slabim gospodarskim razmeram, ki so prizadele okraj že v 70. letih 19. stoletja in trajale naslednji dve desetletji. V največji meri je bilo prizadeto kmetijstvo, ki se je spopadalo s slabimi letinami in visokimi dolgovi kmetov in se ni uspelo prilagoditi globalnim razmeram, ki so vse bolj vplivale na lokalno okolje. To je bilo povezano še s pozno vzpostavitev izobraževalnega sistema, ki je okraj s šolami sorazmerno učinkovito zaobjela šele konec 80. let 19. stoletja, in s slabo infrastrukturo, predvsem cestnim omrežjem, ki je učinkovito pokrivalo le nižje predele okraja, medtem ko so hribovita področja ostala vse do leta 1914 v veliki meri zanemarjena.

Prvi in najpomembnejši organiziran ukrep v okviru izboljšanja gospodarskih razmer na Kanalskem je bila ustanovitev sadjarskega in vinarskega društva za kanalski okraj v začetku leta 1895. Društvo, ki je preseglo lokalni okvir Kanala in se osredotočilo tudi na preostale občine okraja, je služilo kot odskočna deska za podobne oblike združevanja po različnih krajih v nadaljnjih letih. Da bi izboljšali razmere predvsem v sadjarstvu in vinogradništvu, ki sta bila tržno usmerjena, je Zega 20. septembra 1894 v kanalski občinski pisarni organiziral ustanovni zbor društva. Glavni namen društva je bil pospeševati in izboljševati stanje v sadjarstvu in vinogradništvu, ki sta takrat veljali za eni najdonosnejših kmetijskih panog, in izobraziti kmete, ki so kljub dobrim pogojem na tem območju zaradi mešanja različnih sort, zastarelih tehnik obdelovanja, pridelave majhnih količin in individualne prodaje izgubljali boj na spreminjajočem se trgu, ki je postajal vse bolj specializiran in globaliziran. Zega je bil na občnem zboru 27. marca 1895 potrjen za predsednika in je to funkcijo ohranil skoraj 20 let. Društvo se je zavzemalo za ohranjanje domačih in vpeljavo novih, rentabilnih sort, s čimer bi si kmetovalci lahko finančno opomogli in uspešneje konkurirali na trgih. Da bi kmete pripravilo na nove razmere, je zanje po celotnem okraju organizira-

60 Verč, *Izvadke iz kronike ljudske šole v Kanalu*, str. 35–36.

61 *Primorski gospodar*, 2. 8. 1906, št. 15.

62 *Primorski gospodar*, 4. 10. 1906, št. 19.

63 *Soča*, 6. 10. 1876, št. 40. »Cerkljanski in Kanalski okraj morata imeti skupaj enega samega zastopnika, ker se ne morejo zadržati boljši in razumnejši posestniki in drugi prijatelji kmetijskega napredka, da bi jih bilo vsaj v vsakem okraju 15 društvenikov, kolikor jih mora biti, da smejo voliti sami svojega zastopnika v glavni odbor. Skoro neverjetno je, pa vendar je tako!«

64 *Primorski gospodar*, 30. 6. 1910, št. 12.

lo več predavanj, tečajev in razstav, na katerih so propagirali doma pridelano sadje in vino. Odprlo je knjižnico z referenčno literaturo in po krajih ustanovilo več sadnih vrtov, drevesnic in trtnic, kjer so sadili najprimernejše sadne sorte in trte. Sadike je društvo proti simboličnemu plačilu odajalo svojim članom in jim kasneje pomagalo kot posrednik pri prodaji.⁶⁵ Sadjarsko in vinarsko društvo je imelo zagotovo velik pomen za vnovičen zagon gospodarskih panog, specializacijo in usmeritev na širše trge.⁶⁶ Pripomoglo je k razvoju tako Kanala kot celotnega okraja, ki se je prej soočal s krizo na področju kmetijstva in z izseljevanjem. Bilo je precedens za ostala gospodarska društva in zadruge, katerih ustanovitve so sledile v nadaljnjih letih. Večina predsednikov in pobudnikov teh društev je bila aktivnih članov v sadjarskem in vinarskem društvu. Drugo pomembno društvo, pri katerem je Zega sodeloval, je bila okrajna posojilnica v Kanalu, ki je bila z ustanovitvijo 16. oktobra 1897 ena izmed prvih na Goriškem.⁶⁷ Predlagatelj, organizator in pobudnik je bil Zega. Z delovanjem je uradno pričela 3. januarja 1898.⁶⁸ Sadjarsko in vinarsko društvo ter okrajna posojilnica sta bila steber gospodarskega razvoja v Kanalu. Obe društvi sta na političnem področju delovali v okviru Sloge/SLS in vplivali na politično vključevanje lokalnega prebivalstva. Tako so Kanalci kljub dejstvu, da so župani po večini izhajali iz liberalnega tabora, na vseh treh deželnozborskih volitvah med letoma 1908 in 1913 z veliko večino volili SLS.

Samoiniciativno, na pobudo lokalnih skupnosti ali v okviru sadjarskega in vinarskega društva se je Zega zavzemal tudi za širjenje različnih gospodarskih društev v preostale dele kanalskega okraja. Že spomladi 1896 je v okviru sadjarskega in vinarskega društva pripravljaval ustanovitev »mlekarskega društva« v občini Banjšice,

ki bi jo vodil potovalni mlekarski učitelj. Sadjarsko in vinarsko društvo se je ponudilo za podpornika društvu in predlagalo učitelja Jožefa Lebana iz Tolmina, da bi poučil kmete o mlekarstvu in sirarstvu.⁶⁹ Leta 1905 je Zega na občinski seji predlagal ustanovitev podružnice zavarovalnice goveje živine v Kanalu,⁷⁰ a je do realizacije projekta prišlo šele junija 1909.⁷¹ Ročinjski je julija 1900 sledila mlekarska zadruga na Banjšicah, ki je nastala na pobudo Zege. Po vsej verjetnosti je bilo delovanje kratkotrajno, saj je časopisje že ob ustanovitvi opozorilo na spore med vaščani, ki so se razdelili v dve skupini, ki sta hoteli ustanoviti vsaka svojo obliko zadruge. V Levpi so že v začetku 20. stoletja poskusili z ustanovitvijo »kmetijske zadruge z omejeno zavezo«, ki pa najprej iz neznanih razlogov ni zaživela.⁷² Do vnovične obuditve ideje o združevanju je prišlo februarja 1909, ko so tamkajšnji kmetje zahtevali, da se delovanje zadruge obnovi. Ustanovitev so povezali s shodom, ki ga je organiziral deželni poslanec Zega in ki bi s svojo udeležbo navdušil krajanje za združevanje in dal zadruzi dobro popotnico.⁷³

Zega se je zavedal, da je za gospodarski razvoj pomembna dobra prometna infrastruktura, predvsem ceste. Ko je prevzel predsedstvo nad okrajnim cestnim odborom na prehodu iz 19. v 20. stoletje, je bilo cestno omrežje na Kanalskem v zelo slabem stanju. Z izjemo državne ceste, ki je povezovala Gorico s Koroško, vse preostale prometne povezave v okraju niso bile omembe vredne in povečini za vozove neprimerne in neprehodne. Slabe prometne povezave v goratih predelih so vplivale na kakovost življenja, zaskanile so prihod modernizacije, šolskega sistema in botrovale k slabši trgovski menjavi z ostalimi deli dežele, s čimer je bilo prebivalstvo prikrajšano za velik del morebitnega zaslужka. Po letu 1895 se je pričelo pospešeno trasiranje in gradnja prometnih povezav v okraju, ki ju je cestni odbor

65 Več o sadjarskem in vinogradniškem društvu za kanalski okraj glej Devetak, Sadjarsko in vinarsko društvo za Kanalski okraj (1894–1915), str. 13–22.

66 Učiteljski tovariš, 30. 4. 1919, št. 18. »Sadjarstvo se je skokoma povzdignilo, tako, da je bilo sadje v mnogih razstavah odlikovano, da, celo v Parizu in v Düsseldorfu.«

67 Waltritsch, Slovensko bančništvo in posojilništvo na Goriškem, str. 224.

68 Gorica, 6. 4. 1900, št. 28.

69 ASPGO, Archivio della I. R. Società di Gorizia, 337, d. 369.

70 PANG 37, t. e. 1, a. e. 1, d. 194.

71 Gorica, 10. 6. 1909, št. 55.

72 ASGO, Capitanato distrettuale di Gorizia, b. 13, f. 100, d. 4143.

73 ASGO, Capitanato distrettuale di Gorizia, b. 13, f. 100, d. 12046.

Oglas Zegove gostilne (Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem za leto 1907, str. 121).

nadzoroval, a se je vse do konca svojega delovanja srečeval z velikimi logističnimi in finančnimi težavami.⁷⁴ V času predsedovanja Zege so se razmere vseeno izboljšale. Do leta 1914 je bilo zgrajenih več lokalnih cest, ki so z državno cesto povezale višje ležeče kraje na Banjški planoti in Kanalskem kolovratu.⁷⁵

Zega si je v Kanalu ustvaril družino. Avgusta 1874 se je poročil z dvajsetletno posestnico Marijo Jožefo Segalla, članico pomembne, vplivne in bogate družine, ki se je na Kanalsko prese-

lila v začetku 19. stoletja iz Karnije.⁷⁶ Poroka s pomembno članico kanalskega višjega sloja veliko pove o položaju Zege in vplivu, ki si ga je uspel pridobiti v kratkem času bivanja v Kanalu. Skupaj sta vodila gostišče in kavarno, Miha Zega je bil poleg tega tudi upravitelj vinotoča. V zakonu, ki je trajal 25 let, vse do smrti Marije decembra 1899, se jima ni rodil noben otrok. Zega je dal pokojni ženi postaviti velik nagrobnik, ki še danes stoji na kanalskem pokopališču. Po njeni smrti se je Zega ponovno poročil aprila 1900 v Desklah s posestnico Emo Franciško Ivančič, ki je bila 22 let mlajša od njega.⁷⁷ Med letoma 1901 in 1911 se jima je rodilo pet otrok – trije sinovi in hči.⁷⁸ Kmalu po vzpostavitvi fronte na Goriškem med prvo svetovno vojno maja 1915 je bila družina prisiljena oditi v begunstvo v Ljubljano. Zaradi uničenja, ki ga je na Kanalskem povzročila voj-

74 *Pertrattazioni della Dieta provinciale della Contea principesca di Gorizia e Gradisca* (1902), str. XIII. Prihodki odbora so leta 1902 znašali 3400 kron, odhodki pa 12.000.

75 *Gorica*, 17. 1. 1911, št. 5. »Šele v novejšem času od kar predseduje cestnemu odboru neumorno delaven gospod deželni poslanec in veleposestnik M. Zega, so se tozadevne razmere pridrugačile. Zdi se sicer, da g. Zega sili v nasprotni ekstrem. da bi hotel vse naenkrat popraviti in narediti. kar se je prej zanemarilo, toda temu ni tako. On dobro ve, da je treba dosti denarja in časa za izvršitev vseh načrtov, katere je on deloma pripravil in jih še pripravlja, on zasleduje drugi namen.«

76 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Matrimoni, Canale, 1835–1921.

77 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Matro moni, Descla, 1835–1944.

78 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Natti, Canale 1876–1925.

na, in splošnega pomanjkanja, je v tem obdobju izgubila velik del premoženja in se ni vrnila domov. Miha Zega je umrl v Ljubljani 25. aprila 1919 zaradi kapi. *Učiteljski tovariš* je ob njegovi smrti zapisal: »Nepozabni pokojnik ostane vsem znancem, osobito prebivalstvu kanalskega sodnega okraja, v trajnem spominu, ker več ne bi bil mogel storiti, kot je storil za svoj narod.«⁷⁹ Pokopali so ga na pokopališču Sv. Križ v Ljubljani (današnje Žale), a so njegove posmrtno ostanke prenesli v Kanal, kjer sta pokopani tudi njegovi ženi.

Zegov prispevek h kulturnemu, narodnostnemu, gospodarskemu in političnemu razvoju Kanala in okolice je bil konec 19. in v začetku 20. stoletja izrednega pomena. S svojim delom, ki je obsegalo številna področja, je dosegel oz. pripomogel k spremembam, ki so imele širše posledice in odmev. Vidno vlogo je imel pri večini kanalskih društev in v lokalni upravi. Volivci so ga zaradi njegovih zaslug dvakrat nagradili s poslanskim mandatom v deželnem zboru. Brez večjih pomislekov ga lahko označimo za najpomembnejšo javno osebnost Kanala in bližnje okolice v obdobju Avstro-Ogrske.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Archivio Arcidiocesi di Gorizia = ACAG
 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Natti, Canale 1876–1925
 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Matrimoni, Canale, 1835–1921
 ACAG, Matricole parrocchie Slovene, Matrimoni, Descla 1835–1944
 Archivio di Stato di Gorizia = ASGO
 ASGO, Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, 13, 15
 Archivio storico provinciale di Gorizia = ASPGO
 ASPGO, *Archivio della I. R. Società di Gorizia*, 337, 338
 Archivio di Stato di Trieste = AST
 AST I. R. Luogotenenza società, b. 7
 Pokrajinski arhiv v Novi Gorici = PANG
 PANG 37, Občina Kanal, t. e. 1

Časopisni viri

Domovina 1868
Gorica 1900, 1907, 1908, 1909, 1911
Novice 1866, 1900
Novi akordi 1913
Primorski gospodar 1906, 1910
Soča 1876–1911
Učiteljski tovariš 1919

Literatura

Czoering, K.: *Görz Oesterreich's Nizza : nebst einer Darstellung des Landes Görz und Gradisca*. Wien: W. Braumüller, 1873–1874.
 Devetak, R.: Narodna čitalnica v Kanalu (1867–1927). V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 9 (ur. Petra Kolenc). Nova Gorica : Raziskovalna postaja ZRC SAZU, 2012, str. 30–40.
 Devetak, R.: Sadjarsko in vinarsko društvo za kanalski okraj (1894–1915). *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (ur. Petra Kolenc). Nova Gorica: Raziskovalna postaja ZRC SAZU, 2013, str. 13–22.
 Erjavec, F.: *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*. Ljubljana: Prosvetna zveza, 1928.
 Gabršček, A.: *Goriški Slovenci: narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*, knj. II. Ljubljana:

⁷⁹ *Učiteljski tovariš*, 30. 4. 1919, št. 18.

Samozaložba, 1934.

Kanal ob Soči (ur. Drago Sedmak). Nova Gorica: Goriški muzej; Kanal ob Soči: Občina, 2006.

Marušič, B.: Lavrič Karel. V: *Primorski slovenski biografski leksikon II.* (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1982–1985, str. 255–259.

Marušič, B.: *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899.* Nova Gorica: Goriški muzej, 2005.

Marušič, B.: Zega Miha. V: *Primorski slovenski biografski leksikon IV.* (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1991–1994, str. 333.

Matić, D.: Čitalnice, «valilnice» slovenskih kulturnih ustanov. *Slovenska kronika XIX. Stoletja, knj. II 1861–1883.* Ljubljana Nova revija, 2003, str. 25–27.

Melik, V.: *Volitve na Slovenskem: 1861–1918.* Ljubljana: Slovenska matica, 1965.

Pelikan, E.: *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem.* Maribor: Obzorja, 1997. *Pertrattazioni della Dieta provinciale della Contea principesca di Gorizia e Gradisca (1902).* Gorizia: Giunta provinciale, 1902.

Poseben krajevni imenik za Primorje. Wien: Alfred Hölder, 1885.

Ročni kašipot po Goriškem in Gradiščanskem za leto 1901. Gorica: Goriška tiskarna, 1901.

Tuma, H.: *Iz mojega življenja: spomini, misli in izpovedi.* Ljubljana: Tuma, 1997.

Verč, A.: Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu. V: *Kanal ob Soči.* Nova Gorica: Goriški muzej; Kanal: Občina, 2006, str. 33–36.

Vodopivec, P.: O narodnem in političnem organiziranju (1848–1918). V: *Društvena in klubska kultura v Sloveniji* (ur. Alja Brglez, Barbara Vogrinc). Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo - ICK, 2004, str. 33–64.

Vodopivec, P.: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja.* Ljubljana: Modrijan, 2006.

Vovko, A.: *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918.* Ljubljana: Založba ZRC, 2004.

Vovko, A.: Stare podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« na Goriškem v letih 1885–1918. V: *Goriški letnik 1979.* Nova Gorica: Goriški muzej, 1979, str. 67–83.

Waltritsch, M.: *Slovensko bančništvo in posojilništvo na Goriškem.* Trst: Založništvo tržaškega tiska; Gorica: Kmečka banka, 1983.

Zega M.: Spomini na ranjkega dr. K. Lavriča. V: *Goriški spomini: sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830–1918* (ur. Branko Marušič). Gorica: Goriška Mohorjeva družba; Ljubljana: Zgodovinski inštitut ZRC SAZU, 2002, str. 73–77.